

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2015/16:2336

av Beatrice Ask m.fl. (M)

Skydd av barn från brott

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att följa upp reformen om brottsskadeersättning till barn som bevittnat våld och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över lagstiftningen i syfte att bättre omfatta s.k. virtuella våldtäkter och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda en särskild brottskod för vålds- och sexualbrott mot personer med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tydligare rutiner vid hämtning av barn till förhör samt efter förhöret och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en sammanhållen tidsfrist för hela rättsprocessen när barn utsatts för brott och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en utvärdering av anledningarna till varför myndigheter och yrkesgrupper som har anmälningsplikt inte alltid anmäler misstankar om brott och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Våldet mot barn i Sverige har minskat kontinuerligt under många års tid, men de senaste tio åren har det inte skett några större förändringar. Det visar en stor nationell kartläggning där föräldrar och barn tillfrågats om förekomst av och attityder till våld i

hemmet som gjordes av Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Karlstads universitet 2011. Drygt 13 procent av eleverna i 15-årsåldern uppgav att de blivit slagna av en förälder eller någon annan vuxen. Av dessa har cirka 80 procent blivit utsatta för våld någon enstaka gång. Resterande 20 procent har blivit slagna upprepade gånger. Risken för att bli slagen är allra störst i hem där det förekommer våld mellan vuxna. I en sådan miljö är risken för att också barnet ska bli utsatt för våld hela tio gånger större.

Alla barn som växer upp med fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld far illa. Enligt Barnombudsmannens rapport ”Signaler” (2012) visar forskning att barn som utsätts för våld dessutom löper ökad risk för missbruk, kriminalitet, rökning, hetsätning och andra riskbeteenden i vuxen ålder. Därför är det viktigt att upptäcka och stoppa våld tidigt.

Synliggör barn som bevittnat våld

År 1979 införde Sverige, som första land i världen, ett förbud mot all kroppslig bestraffning av barn. I dag förbjuder svensk lagstiftning all fysisk misshandel av barn, sexuella övergrepp och sexuellt utnyttjande av barn. Sedan år 2006 betraktas även barn som bevittnar våld mot en nära anhörig som brottsoffer. Det innebär att de har rätt till brottsskadeersättning från staten.

Alliansregeringen tillsatte 2010 en särskild utredare som gjorde en bred översyn av brottsskadelagen. Det resulterade i en ny brottsskadelag som tog sikte på att stärka brottsoffrens, och då särskilt barns, rätt till brottsskadeersättning. Utredaren föreslog flera olika åtgärder för att anpassa och förbättra systemet så att fler barn som har rätt till ersättning fångas upp. Samtidigt konstaterade utredaren att någon förändring av reglerna om hur brottsskadeersättning till barn som har bevittnat våld ska bestämmas inte behövde göras. Huvudproblemet var framför allt att myndigheterna inte i tillräcklig utsträckning uppmärksammade att det finns barn på en brottsplats. Utredaren kom fram till att det krävdes informationsinsatser för att förbättra myndigheternas arbete.

Flera myndigheter vidtog åtgärder. Rikspolisstyrelsen uppdaterade sina blanketter, Åklagarmyndigheten genomförde utbildningsinsatser med positivt resultat och uppdaterade sin handbok. Brottsoffermyndigheten genomförde informations- och utbildningsinsatser. Socialstyrelsen utfärdade riktlinjer och förde en diskussion om hur man kan få fokus på frågan. I propositionen *En ny brottsskadelag* 2013/14:94 konstateras att det sannolikt var så att de åtgärder som då vidtogs inom myndigheterna inte hunnit få genomslag. Myndigheterna hade inte fullt ut hittat formerna för att hantera brottsskadeersättningen. Slutsatsen blev att systemet med brottsskadeersättning till barn

som bevittnat brott inte fungerade på önskvärt sätt. Det finns nu anledning att följa upp detta och säkerställa att rätt åtgärder vidtas när barn bevittnar våld. Till exempel är det oerhört viktigt att det i såväl polisrapporter som förundersökningar klart framgår om det finns barn som bevittnat våld.

Modernare lagstiftning krävs för att bättre komma åt virtuella våldtäkter

Brottsligheten finner nya former när tekniken utvecklas. Ett exempel är så kallade virtuella våldtäkter. Det är sexuellt utnyttjande som sker på och via internet. Ett vanligt tillvägagångssätt är att barn blir kontaktade på sociala medier och tvingas utföra sexuella handlingar på sig själva framför webbkameran. Handlingarna dokumenteras och gärningsmännen hotar sedan med att sprida bilderna och/eller filmerna om de inte får fler. En del ärenden har lett till fällande domar, men mörkertalet befaras vara stort eftersom handlingarna är förknippade med skuld och skam. Många som utsatts mår psykiskt dåligt. Det har till och med förekommit att de som utsatts för detta har försökt begå eller begått självmord.

När det gäller den här typen av brott motsvarar inte alltid straffen samhällets syn på brottens allvar. Det finns därför skäl att se över lagstiftningen. Utgångspunkten är att det behöver införas nya straffbestämmelser alternativt behöver den befintliga lagstiftningen ändras för att bättre omfatta virtuella våldtäkter.

Ett annat exempel på brott mot barn på internet är gromning, där ett typexempel är att en vuxen person söker kontakt med barn på nätet i sexuellt syfte. Brottsförebyggande rådets (Brå) utvärdering av gromningsbrottet visar att den inte fått önskat genomslag i rättstillämpningen. För att kunna bli dömd för brottet krävs att gärningsmannen har kommit överens med ett barn under 15 år om att träffas och att gärningsmannens syfte med mötet är att begå ett sexualbrott mot barnet. Det krävs också att gärningsmannen sedan gör något mer, exempelvis köper en tågbiljett åt barnet.

För att någon ska kunna dömas för kontakt med barn i sexuellt syfte krävs att polisanmälan sker när ett möte är bestämt men helst innan själva mötet ägt rum för att förhindra att barnet utsätts för sexualbrott. Enligt Brå görs de flesta polisanmälningarna innan man bestämt tid och plats för ett möte, vilket innebär att det inte finns tillräckliga skäl för att kunna väcka åtal för kontaktbrottet.

Riksdagen har beslutat om ett tillkännagivande till regeringen om att se över lagstiftningen, men regeringen har ännu inte återkommit i frågan. Vi är angelägna om

att regeringen fullföljer tillkännagivandet och skyndsamt presenterar ett förslag till riksdagen.

Riksdagen beslutade dessutom om ett tillkännagivande om att ta bort böter som påföljd vid köp av sexuell handling av barn. Den som köper en sexuell handling av någon som är under 15 år döms i regel för våldtäkt mot barn, som leder till minst två års fängelse. Den som däremot köper en sexuell handling av någon som är 15–18 år döms dock sällan till fängelse och här finns böter med i straffskalan. Vi vill att normalstraffet för den som köper en sexuell handling av någon under 18 år ska vara fängelse. Regeringen bör agera skyndsamt och presentera ett förslag om skärpt straff.

Funktionshindrade barns utsatthet måste uppmärksammas

Risken att utsättas för våld i hemmet är dubbelt så stor för barn och unga med kronisk sjukdom eller funktionsnedsättning jämfört med andra barn. Det visar Allmänna Barnhusets kartläggning *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige* (2011). Mest utsatta är barn med adhd. Av dessa uppger 26 procent att de har upplevt våld mellan vuxna i familjen, och hela 44 procent uppger att de själva har blivit slagna.

Enligt Barnombudsmannens rapport *Signalering* (2012) saknas kunskap och beredskap hos exempelvis sociala myndigheter och hos polisen. Detta trots att barn med funktionsnedsättning är utsatta för våld i betydligt högre grad än andra.

I Socialstyrelsens rapport *Barn som utsätts för fysiska övergrepp* (2010) står att barn med funktionsnedsättning är en grupp som löper särskild risk för övergrepp och att de är mer utsatta för övergrepp än andra barn. Amerikanska och engelska erfarenheter talar för att barn med funktionsnedsättning har en ökad risk för misshandel som är mellan två och sju gånger högre än för friska barn utan funktionshinder och våra svenska nationella studier talar totalt sett för en dubblerad risk. Indikationer på övergrepp misstas ibland som konsekvenser av funktionssvårigheterna. Exempelvis kan blåmärken sägas vara självorsakade hos ett barn med balanssvårigheter.

Alliansregeringen tillsatte en nationell samordnare mot våld i nära relationer som 2014 presenterade betänkandet *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga*. Där föreslås att Brottsförebyggande rådet ska få ett uppdrag att undersöka om en särskild brottskod för våldsbrott mot personer med funktionsnedsättning kan införas. Den brottskod som i dagsläget rör funktionsnedsättning avser någon som har nedsatt motståndskraft och kopplas till rån, bedrägeri, stöld och så vidare. Däremot finns ingen särskild kodning

som rör våldsbrott. Eftersom det redan finns existerande särskilda brottskoder för vissa typer av brott mot personer med funktionsnedsättning tycker vi att det finns skäl att pröva om en kodning bör införas även vid sexual- och våldsbrott.

Barnförhör kräver extra omsorg

Förhör med barn som blivit utsatta för brott ska planeras och genomföras skyndsamt. Förundersökningsledaren har ansvaret för att skapa bra förutsättningar för att ett bra förhör ska kunna hållas och för att barnet känner trygghet. Den som genomför ett barnförhör bör ha särskild kompetens för uppgiften. Alla som barnet möter under rättsprocessen behöver kunskap i hur man bemöter barn på ett bra sätt. Huvudregeln är att barnförhör ska hållas inom två veckor med åklagares närvaro. I betänkandet *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga* menar den nationella samordnaren att den regeln inte alltid uppfylls.

Siffror från Barnombudsmannen visar att 41 procent av landets åklagarkammare ibland håller den rekommenderade tidsfristen om två veckor och 59 procent alltid eller nästan alltid. Nästan alla åklagarkammare svarar att den främsta anledningen till att tidsfristen inte hålls är resursbrist hos polisen, framförallt bristande tillgång till förhørsledare. Vissa kammare säger också att dröjsmålet beror på resursbrist inom den egna kammaren och svårigheter med att samordna de personer som ska medverka vid förhöret. För att lättare hålla tidsfristerna bör myndigheterna arbeta för en bättre tillgång på barnförhørsledare och en förbättrad samordning av åklagare och andra som ska medverka under barnförhöret.

En grundläggande förutsättning för en snabb och effektiv rättsprocess är att barnförhör hålls snarast. Den nationella samordnaren menar dock att man ska vara försiktig med att dels införa nya skyndsamhetsregler, dels att lagstifta om hur lång tid olika utredningsåtgärder får ta eftersom varje utredning är unik. Den rekommenderade tidsgränsen om två veckor är rimlig och kan uppfyllas i de flesta förundersökningar vid brott mot barn. En lagstadgad tidsfrist riskerar att leda till en målförskjutning i åklagarnas arbete och påverka det samlade resultatet negativt.

Vidare anför den nationella samordnaren att förhör med en skäligen misstänkt som är närstående och bor tillsammans med barnet bör hållas samma dag som barnförhöret om det inte finns särskilda skäl mot detta. Barnhusen och polisen försöker hålla förhör med misstänkta samma dag som barnförhöret, men resultaten varierar. Det förekommer att barn som utsatts för brott av en närstående förhörs och sedan skickas hem ensam till

förövaren, vilket kan vara svårt för barnet. Det krävs rutiner för vad som gäller efter förhöret så att socialtjänsten eller annan stödperson kan följa med. Det finns skäl för myndigheterna att, i enlighet med nationella samordnarens förslag, verka för att förhör med en skäligen misstänkt som är närstående och bor tillsammans med barnet bör hållas samma dag som barnförhöret.

Tydliggör ansvaret för särskilda företrädare

När ett barn utsätts för brott där den misstänkte har en nära relation till barnet, som till exempel en vårdnadshavare, kan barnet få en särskild företrädare. Det är åklagaren som ansöker hos domstolen om en särskild företrädare. Domstolen kan tillfälligt, eller interimistiskt, förordna en särskild företrädare utan att vårdnadshavaren vet om det, i de fall det är nödvändigt. Den särskilda företrädaren ska ta tillvara barnets rätt under förundersökningen och under rättegången. Ofta är det en advokat som uppfyller särskilda krav på lämplighet. Den särskilda företrädaren har befogenhet att hämta barnet till förhör.

I Rädda Barnens rapport *Inuti ett barnahus* framgår att rutinerna för hämtning av barn till förhör ser lite olika ut. Ibland är det socialtjänsten som hämtar på uppdrag av den särskilda företrädaren och ibland är det den särskilda företrädaren som hämtar. Oavsett om det är socialtjänsten eller den särskilda företrädaren som hämtar barnet så brukar även en trygghetsperson som barnet känner, som till exempel en lärare, vara med. Trygghetspersonen har dock ingen skyldighet att följa med. Enligt rapporten från Rädda Barnen varierar rutinerna och det är oklart vad som gäller och vem som ska hämta in barnet till förhör.

I Åklagarmyndighetens *Handläggning av ärenden gällande övergrepp mot barn* framgår att den särskilda företrädaren är den enda som har rättslig befogenhet att besluta om förhör, formerna för transport till förhör och andra åtgärder i utredningen som rör barnet. Den särskilda företrädaren ansvarar för att barnet kommer till förhör. Transporten kan rent praktiskt genomföras på olika sätt. Åklagarmyndigheten skriver att en för barnet känd och trygg person bör följa med vid hämtningen, och att den särskilda företrädaren därför bör ta kontakt med skolan, förskolan eller annan plats där barnet vistas, för att ta reda på vem som är bäst lämpad för att följa barnet.

Ibland uppstår trots det oklarheter om vem som ska hämta barnet till förhör. Vi vill understryka att det krävs tydliga rutiner kring barnförhören och att de som genomför

hämtning och lämning vet vad som gäller. Ansvaret ligger hos den som utsetts till särskild företrädare.

Inför en sammanhållen tidsfrist för hela rättsprocessen

Enligt en rapport från Rädda Barnen 2015 råder brister och stora skillnader runt om i landet när det gäller utredningstiden för våldsbrott mot barn. När polisen får in en anmälan om att ett barn blivit utsatt för brott av viss dignitet (exempelvis misshandel, rån eller sexuella övergrepp) ska utredningen – enligt en bestämmelse i förundersökningskungörelsen – ske snabbt. Det får ta högst 90 dagar mellan att det finns en skäligen misstänkt tills åklagaren väcker åtal. Tidsfristen får överskridas endast om det är motiverat med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter. Det har skett en positiv utveckling och handläggningstiden blir allt kortare, men i drygt en tredjedel av fallen lyckas inte åklagarkamrarna hålla de lagstadgade 90 dagarna.

I Karlstad utreds 83 procent av brottsmisstankarna inom 90 dagar, men i Norrköping är motsvarande siffra bara 48 procent. Det främsta skälet som polis- och åklagarmyndigheten anger till att tidsfrister inte hålls är resursbrist.

Utgångspunkten måste vara att brott mot barn ska utredas så skyndsamt som möjligt. För barnärenden finns det dock inget lagstadgat skyndsamhetskrav för handläggningen i domstol eller tidsfrist för huvudförhandling. Den nationella samordnaren mot våld i nära relationer menar att detta är en brist.

Utredningen *”Skyndsamhetskrav och tidsfrister i ärenden med unga misstänkta och unga målsägande”* redovisades sommaren 2013. I den föreslås att tidsfristen för förundersökningen och beslut i åtalsfrågan får vara tio veckor från den tidpunkt då någon bedömts vara skäligen misstänkt för brottet. Enligt förslaget ska huvudförhandling i tingsrätten hållas inom fyra veckor från åtals väckande och i hovrätt åtta veckor från utgången av tiden för anslutningsöverklagandet. Vi menar att en sammanhållen tidsfrist för hela rättsprocessen bör införas när barn utsatts för brott.

Säkerställ att anmälningsplikten fungerar och används

Skolan, barnomsorgen, socialtjänsten och hälso- och sjukvården har möjlighet att upptäcka barn som utsätts för våld och sexuella övergrepp. I socialtjänstlagen framgår det att den som arbetar i en myndighet som berör barn och unga eller som i sitt yrke kommer i kontakt med barn eller unga, genast ska anmäla till socialnämnden om han

eller hon får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Skyldigheten att anmäla är ovillkorlig.

Enligt Barnombudsmannens rapport *Signalier* (2012) anmäls bara en liten andel till socialnämnden av de fall där barn misstänks fara illa. Kommittén mot barnmisshandel konstaterade år 2001 att personal inom skolan och barnomsorgen sällan rapporterade sina misstankar om våld eller vanvård i hemmet. Det finns dock tecken på att anmälningarna från personal i skolan och förskolan har ökat under 2000-talet. Flera kartläggningar har undersökt vårdens förmåga att se och agera till skydd för våldsutsatta barn. Kartläggningarna visar att hälso- och sjukvården och tandvården ibland saknar den kompetens och de rutiner som krävs.

I Barnombudsmannens rapport nämns en avhandling som granskat journalerna vid Astrid Lindgrens barnsjukhus för barn som fått diagnosen fysisk misshandel. Där finns anteckningar om anmälan till socialtjänsten bara i omkring 50 procent av fallen. Ännu färre, 22 procent, har anmälts till polisen. För barn som har fått diagnosen sexuella övergrepp är motsvarande siffror 62 respektive 50 procent. Anmälningsfrekvensen måste förbättras betydligt. Varje myndighet eller de som i sitt yrke kommer i kontakt med barn ska ha tydliga rutiner för hur man ska agera om man misstänker att ett barn utsatts för brott. Detta brister alltför ofta. Det kan exempelvis handla om att en förskola kontaktat vårdnadshavaren innan förhör med barnet har hållits. Brottsutredningen förstörs då redan innan den hunnit starta.

Det krävs en utvärdering för att klargöra varför bristerna uppstår och vilka åtgärder som behöver vidtas för att alla misstankar om brott ska anmälas.

Beatrice Ask (M)

Krister Hammarbergh (M)

Ellen Juntti (M)

Anti Avsan (M)

Pia Hallström (M)

Anders Hansson (M)